

SOSYAL HİZMET UYGULAMASININ GENEL ÇERÇEVESİ

General Framework of Social Work Practice

Uğur ÖZDEMİR

Dr., H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu

Yazının Geldiği Gün: 22.09.2000

ÖZET

Bu çalışmanın amacı; sosyal hizmet uygulamasına çerçeve oluşturan bilgi ve kavramların gözden geçirilmesi olarak planlanmıştır.

Bu makale, sosyal hizmet uygulamasının genel çerçevesinin değerlendirilmesinde ; sosyal hizmet mesleğinin işlevsellik odağı, sosyal hizmet uygulamasının amaçları ve belli bir alanda sosyal hizmet uygulamasının analizi için geliştirilen referans çerçeve üzerinde odaklanmaktadır. Belirtilen konu başlıkları tümevarımcı bir yaklaşım doğrultusunda, sosyal hizmet uygulamasının genel özellikleri doğrultusunda ele alınmaktadır. Birbirinden ayrı olarak da ele alınabilen bu konu başlıkları, bu çalışma-

hizmet uygulamasının analizi için referans çerçeve üzerinde odaklanmaktadır.

Anahtar sözcükler: Sosyal hizmet, sosyal hizmet uygulaması

SUMMARY

The purpose of this study is to constitute the frame of social work practice which wisdom and notions as browsing to work up.

This article focuses on the evaluation of the general framework of social work practice; functional focus of social work profession, purposes of social work practice and reference framework to analyse the social work practice in a specific field.

Key Words: Social work , social work practice

GİRİŞ

"Sosyal hizmet uygulamasının genel çerçevesi" adını taşıyan bu çalışmanın amacı; sosyal hizmet uygulamasına çerçeve oluşturan bilgi ve kavramların gözden geçirilmesi olarak planlanmıştır. Çalışma, bu amacı ile derleme bir yazı özelliği taşımaktadır.

Çalışma, sosyal hizmet uygulamasının genel çerçevesinin değerlendirilmesinde; sosyal hizmet mesleğinin işlevsellik odağı, sosyal hizmet uygulamasının amaçları ve belli bir alanda sosyal hizmet uygulamasının analizi için geliştirilen referans çerçeve üzerinde odaklanmaktadır. Belirtilen konu başlıkları tümevarımcı bir yaklaşım doğrultusunda, sosyal hizmet uygulamasının genel özellikleri doğrultusunda ele alınmaktadır. Birbirinden ayrı olarak da ele alınabilen bu konu başlıkları, bu çalışma-

da sosyal hizmet uygulamasının genel çerçevesinin kavranması ve açıklanması yönünde gözden geçirilmektedir.

SOSYAL HİZMET MESLEĞİ VE SOSYAL HİZMET MESLEĞİNİN İŞLEVSELLİK ODAĞI

"Sosyal Hizmetin Kavram ve Metotları" (Concepts and Methods of Social Work) adlı kitabın yazarı Walter A. Friedlander'ın da belirttiği gibi sosyal hizmetin meslekleşme süreci yol kenarındaki yabancı çiçeklerin açması gibi birden bire ve kendi kendine olmuş bir şey değildir. Yaşamın var olduğu andan itibaren birey, grup ve toplumlardan bazıları yaşama ve yaşamın olanaklarını kullanmada daha şanslı iken geri kalan bir kısmı ise kendinden, çevreden ya da içinde bulunduğu zaman ve koşullardan ötürü bu şansa sahip olamamışlardır (Friedlander, 1961, 1).

Tarihin çoğu dönemlerinde görülen bir başka tablo ise şanslı olan birey, grup, toplum ya da bunların oluşturduğu örgütlerin, farklı amaç ve farklı çıkış noktaları ile işlevselliğini yerine getiremeyen ve çevresiyle etkileşimi konusunda ciddi sıkıntılar yaşayan birey, grup ve toplumlara yardım etmeleridir. En yalın şekliyle özetlenmeye çalışılan bu olgu, sosyal hizmet mesleğinin yada bir başka ifade ile sosyal hizmetin meslekleşme sürecinin önemli bir çıkış noktasını oluşturmuştur.

Sosyal hizmet mesleği, sosyal refah kurumunun işlevsellik kazanmasının bir gereği olarak ortaya çıkmakla birlikte, genelde sosyal refah sistemi içinde sorumlu çeşitli meslek ve di-

siplinlerin ihtisas alanları dışında kalan faaliyetlerin yerine getirilmesi için duyulan ihtiyacın bir sonucu olarak yorumlanmaktadır. Meslekleşmenin tarihsel süreci içinde sosyal refah hizmetleri ile sanayileşmenin ilişkisi çok sık kurulmuştur. Bu ilişki içinde, 1800'lerin başında varlığından pek de bahsedilmeyen sosyal hizmet mesleği; sanayileşme ve onun doğurguları ile sıkı bir neden sonuç ilişkisi içinde olduğu bu konuda çalışan profesyonellerin ortak ifadesini oluşturmaktadır.

Tüm mesleklerin ve uzantıları olan uygulamalar için önkoşul olarak ihtisaslaşma ve bilimsel gelişme gösterilmektedir. İşlevsellik alanı sosyal gelişme ve değişme ile birlikte içinde buldukları koşullar nedeniyle sosyal ve psikolojik çeşitli sıkıntı ve gereksinim içinde olan ya da olması ihtimali gözüken birey, aile, grup ve topluma bu konularından uzaklaşacak mesleki yardımı; araştıran, planlayan, olası çözüm yollarını belirleyen ve bu sorunlardan kurtulmalarına ilişkin mesleki teknik ve yöntemleri uygulayan sosyal hizmet, aynı sistemlere müdahale eden diğer mesleki ve bilimsel uygulamalardan farklı olmasıyla özel bir ihtisas alanını oluşturmaktadır.

Sosyal hizmet meslekleşme sürecinde hedeflerini; kişi, grup ve toplumların toplumsal, psikolojik ve fiziksel yönlerde mümkün olan en yüksek refah seviyesine erişebilmeleri için yardım yollarını aramak olarak belirlemiştir. Bu hedefe varabilmek için sosyal hizmetin uyguladığı metotlar, tıp, hukuk, din, hemşirelik, öğretmenlik gibi diğer mesleklerin metotlarından ayrılır. Çünkü sosyal hizmet; birey, aile, sosyal grup ve toplumun hayatını etkileyen sosyal,

ekonomik ve psikolojik unsurların hepsini birden dikkate alarak çalışır. Sosyal hizmet kişisel, biyolojik ve psikolojik unsurlarla insanların içinde yaşadıkları çevrenin sosyo-ekonomik kuvvetleri arasında dinamik ilişkileri dikkate alarak uygulamalarını gerçekleştirir. Sosyal hizmet uzmanı teşhiste ve sosyal adaptasyon güçlüklerine çözüm yolu bulmak için yaptığı planlarda, birlikte çalıştığı insanların hayatındaki hiç bir unsuru veya içinde bulunduğu toplumda mevcut hiç bir sosyal koşulu ihmal edemez. Bunlarla birlikte sosyal hizmetin hedefi sadece birey, aile, grup ve toplumların sosyal ilişkilerinde onlara yardımcı olmak değil, aynı zamanda sağlık ve ekonomik açıdan standartları yükselterek sosyal refaha daha iyi ulaşılması için plan ve politikalar hazırlanmasıdır (Friedlander, 1961, 8).

William Schwartz, her mesleğin toplumsal sistem içinde özel bir işlevi olduğunu ve mesleklere kendisinin sorumlu tutulduğu bazı görevler verildiğini belirterek sosyal hizmet mesleğinin görevini; "karmaşık ve değişmekte olan bir toplumda, bireyin topluma ait ve üretken bir unsur olarak katılım isteği ile toplumun kendi üyelerinin refah seviyelerini yükseltme yeteneğindeki tıkanıklıkların kesim noktası olduğunu işaret etmektedir. Sosyal hizmetin müdahalesi bu tıkanıklıklara, bireyin sağlıklı gelişme ve toplumla bütünleşme hızına ve toplumun çeşitli unsurlarını verimli ve dinamik bir bütünde toplanması için harcadığı örgütlenmiş çabalar" (Compton, Galaway, 1975, 5-7) olarak açıklamaktadır.

Bu yaklaşım ile birlikte, bu konuda çalışma yapan profesyoneller sosyal hizmet mesleğinin etkinlik odağını

bireyin toplumsal işlevselliği ve çevresi ile olan etkileşimi olduğunu belirtmektedirler.

Kut, bu yaklaşım doğrultusunda sosyal hizmet mesleğini "bireyin karar verme özgürlüğünü kendi yararına kullanması açısından bilinçlenmesinde, yaşadığı çevrenin değişen sosyo-ekonomik koşullarına ve normatif sistemine uyum sağlayarak toplumda verimli bir unsur olması yönünden gerekli olan değişimin yaratılmasında müdahale edebilecek bilgi, yöntem ve becerilere sahip, hatta bu tür bir müdahaleye yetkisi olan bir meslek" olarak tanımlamaktadır (Kut, 1988, 16).

Bireyin sosyal işlevselliğini artırmak için tarihi yönden iki ayrı yaklaşım, sosyal hizmet girişimlerinin ana temeli olmuştur. Bu yaklaşımlardan bir tanesi "birey üzerinde", diğeri ise "sosyal koşullar" üzerine ağırlık vermiştir. Sosyal çevre üzerine ağırlık veren reform yaklaşımı, bireylerin uygun yaşam koşullarına sahip oldukları taktirde işlevselliklerinin otomatik olarak gelişeceği varsayımına dayanmaktadır. Sosyal hizmetin sonraki gelişmeleri, reform yaklaşımından vazgeçme ve sosyal koşulları kısmen dışarıda bırakarak ruhsal durumlara gösterilen ilginin ortaya çıkması ile karakterize edilmiştir.

Sosyal hizmet, insanın sosyal ve psikolojik yönü ile uğraşan, psikiyatrist, psikolog ve benzeri diğer meslekler gibi, birey, grup ya da toplumların yaşam amaçları ve işlevselliklerinin tehlikede olduğu, tehlike ihtimalinin olduğu ya da bu sınırlarıyla baş edebilecek gelişmeye ihtiyacı olduğunda onlarla ilgilenir. Hizmetin etkinliğinin kriteri bireyin nasıl bir insan olması gerektiği hu-

susu değil, bu ilişkileri zorunlu hale getiren değerler ve sorumluluklarla ilgilidir. Bu nedenle sosyal hizmet mesleği genellikle, insanlar için problem yaratan, insanın işlevselliğini aksatan, yaşamının zenginleşmesini engelleyen çevresel faktörlerle ilgilenir. Örneğin, sıklıkla sağlık, eğitim, din, ekonomi, politika gibi geniş kapsamlı sorunlarla ilişki kurar ve bu sorunların çözümüne yönelir (Kut, 1988, 27).

Sosyal hizmetin bu ayırt edici özellikleri, sosyal hizmet mesleğinin sahip olduğu nitelik ve içeriği daha açık ve seçik olarak kavrayabilmede yardımcı olmaktadır. Böylece sosyal hizmetin işlev ve etkinliğinde daha sağlıklı bir biçimde belirlenmesi olanaklı hale gelmektedir.

SOSYAL HİZMET UYGULAMASI

"Social Work Practice: Model and Method" (1973) adlı kitabın yazarları Pincus ve Minahan'a göre sosyal hizmet uygulaması ; insanla kaynak sistemler arasındaki bağlantı ve etkileşimlerle, hem bireylerin, hem de sistemlerin işleyişinde karşılaşılan sorunları odak alır. İnsanların etkileşim içinde bulunduğu ve kendilerinden destek aldığı kaynak sistemler üç grupta toplanmaktadır. Bunlar; informal ya da doğal kaynak sistemler, formal, resmi kaynak sistemler, toplumsal kaynak sistemler olarak tanımlanmaktadır. İnfomal ya da doğal kaynak sistemler duygusal ve maddi destek sevgi, öğüt, bilgi ve buna benzer yardımların alılabildiği aile, arkadaş, komşu, dost, akraba, meslektaş vb. gibi kişileri kapsar. Formal kaynak sistemler içine dernek, vakıf, meslek odaları, sendikalar gibi üyelerine çeşitli bi-

çimlerde yarar sağlayan kuruluşlar girer. Toplumsal kaynak sistemleri ise sağlık, eğitim, adalet, sosyal refah, sosyal güvenlik, çalışma vb gibi alanlarda insanların gereksinme duyduğu bir çok kuruluşu içine alır (Pincus, Minahan, 1973, 54).

Pincus ve Minahan, sosyal hizmet uygulamasının amacını insanların sorun çözme ve sorunlarla başa çıkma kapasitelerini artırma, insanları kaynak, hizmet ve fırsat verebilecek sistemlerle ilişkiye geçirme, bu sistemlerin etkili ve insanca işleyişini sağlama, sosyal politikanın gelişmesi ve ilerlemesine katkıda bulunma olarak görmekte-dirler (Pincus, Minahan, 1973, 7).

Sosyal hizmet bu amaçlarını yerine getirirken bir referans çerçevesine gereksinme duymaktadır. Pincus ve Minahan'a göre bu referans çerçevesinin üç özelliği bulunmaktadır.

1. İnsanların karşılaştığı "yaşam görevleri ve bu görevlerin yerine getirilmesine ilişkin koşul ve kaynaklara" dikkati yöneltmek, sosyal hizmetin referans çerçevesinin ilk özelliğidir.
2. İnsanları "tek başına değil, kendi kaynak sistemler ağı içinde ve onlarla etkileşim halinde" ele almak sosyal hizmetin referans çerçevesinin ikinci özelliğidir. Buna göre kişisel sorunlar" bireylerin bir niteliği olmaktan çok, içinde buldukları "sosyal durumların bir niteliği" olarak ele alınır. Bu bağlamda kaynak sistemlerin kendi içindeki ve kaynak sistemler arasındaki etkileşimler de önemlidir.
3. İnsanların "kişisel sorunlarının bunlarla bağlantılı toplumsal veya kamusal sorunlarla ilişkisini göstermek", sosyal hizmetin referans çer-

çevesinin üçüncü özelliğini oluşturur. Bu özellik, bireysel ve toplumsal sorunları birbirinden ayrı kutuplarda değil, birinin diğerini pekiştirdiği bir bağlamda ele alınmanın gerekli olduğuna işaret etmektedir.

Pincus ve Minahan (1973, 11)'a göre Sosyal hizmet uzmanının uygulamasında ilişki içinde olduğu yapı dört temel sistem içinde toplamak olanaklıdır. Bu dört sistem, SHU'nun aşağıda gösterilen sorulara vereceği yanıtlarla kendini belli eder.

1. Sosyal hizmet uzmanının değişmeye yönelik göstereceği çabadan kim yararlanacaktır? Bu sorunun yanıtı müracaatçı sistemini belirler.

2. Değişme için sosyal hizmet uzmanına kim yetki vermiştir? Bu sorunun yanıtı değişme ajanı sistemini gösterir.

3. Değiştirilme veya etkilenmeye kim gereksinme duymaktadır? Bu sorunun yanıtı hedef sistemini açıklar

4. Değişme sürecinde farklı amaçları başarmak için SHU kiminle çalışmalıdır? Bu sorunun yanıtı eylem sistemini açıklar.

Böylece Pincus ve Minahan (1973)'a göre sosyal hizmet uzmanının çalışmaları dört sistem ile ilişki içinde kendini göstermektedir. Bunlar: değişme ajanı sistemi, müracaatçı sistemi, hedef sistem ve eylem sistemidir.

Değişme ajanı sistemi; değişme ajanı, planlı değişmeyi yaratmak için çalıştırılan bir uzmandır. Bir değişimde değişme ajanının etkisi, ajanın içinde yer aldığı sistemin değişme eğilimine bağlıdır. Özetle, değişme ajanı, içinde bulunduğu sistemde çalışırken örgütsel değişim için yaptırımı ve sistemdeki diğer insanlarla ilişkisi olan kişidir

Müracaatçı sistemi; bir değişme sistemi olarak sosyal hizmet uzmanından yardım ve hizmet alan, hizmetten yarar bekleyen, birey, grup, aile, toplum ya da örgüttür. Yardım alan özel sistemdir. Bu yönüyle müracaatçı sistemi, birey, aile, grup, örgüt ve toplum olarak hizmetten yararlanacağı beklenen ve bir değişme ajanı olarak sosyal hizmet uzmanının hizmetlerinden yararlanan ve yardım isteyen sistemdir.

Değişme çabalarında sosyal hizmet uzmanının iki yaptırımı vardır: Birincisi; hizmetlerin topluma sunumunda ona verilen hak ve olanaklar, ikincisi ise sosyal hizmet uzmanın mesleğinden kaynaklanan yaptırımıdır.

Kiminle çalışma yapılacağı kararlaştırıldıktan sonra çalışmadan kimin yararlanacağını ortaya konması önemlidir. Bu bizi hedef sistemine götürmektedir.

Hedef Sistemi; Değişme ajanının amacını gerçekleştirmek için etkilemek ve değiştirmek istediği sistem hedef sistemidir. Burada sosyal hizmet uzmanının görevinde önemli bir nokta müracaatçı sistemi ile işbirliği içinde değişme için amacı ortaya koymak ve hedef sistemi tanımlamaktır. Her sosyal hizmet uzmanı müracaatçı gruplarıyla çalışırken, çalışma amaçları ve ilişkilerinin nasıl olacağına karar vermelidir.

Burada sosyal hizmet uzmanı iki sıkıntılı durumla karşılaşabilir. İlk sıkıntıda, değişme amacına ulaşmada müracaatçı sistemi daima değişme ihtiyacını duyan sistem olmayabilir, ikinci sıkıntı da ise hedef sistemin değişme çabalarına çoğu zaman direnç gösterebilme durumu olabilir. Bu noktada Sosyal hizmet uzmanı müracaatçı sisteminin yanında ve

onunla birlikte çalışır. Bu koşullar altında sosyal hizmet uzmanı direkt hedef sistemle etkileşime girebilir. Örneğin bir ruh sağlığı kurumunda çalışan sosyal hizmet uzmanı müracaatçı sistemi olarak tanımladığı bir bayanla çalışırken, o bayanın alkolik kocasını hedef sistem olarak seçip onun içki problemi ile çalışabilir.

Eylem Sistemi; sosyal hizmet uzmanının değişme amaçlarını başarmak ve görevleri yerine getirmek için çalıştığı sistemi içermektedir. Eylem sistemi, yaptırım kazanmada, işbirliğinde, bir problemi tanımlama ve onunla çalışmada, değişme için amaçları ortaya koymada ve değişme için hedefi etkilemede oldukça önemlidir.

BELLİ BİR ALANDA SOSYAL HİZMET UYGULAMSININ ANALİZİ İÇİN REFERANS ÇERÇEVE

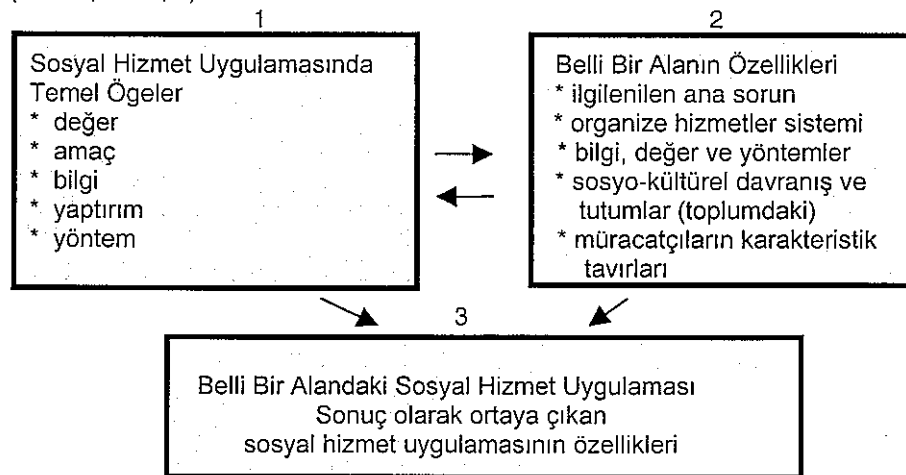
Koşar'ın, belirttiği gibi "sosyal hizmet uygulaması 1920-1930'larda kesin

olarak alanlara göre bölünmüş bir görüntü çizerken, bu durum sosyal hizmet elemanlarının ortak bir oryantasyon kazanmalarını engellemiştir. Mesleğin oluşumuna uygun olarak sosyal hizmette uzmanlaşma, uzun süre, belli bir alanda kazanılan ileri beceri olarak düşünülmüştür. Yani yöntemlere göre uzmanlaşmadan çok alanlara göre uzmanlaşma söz konusu olmuştur. Örneğin psikiyatrik sosyal hizmet, okul sosyal hizmeti gibi " (Koşar, 1992,23).

Sosyal hizmet mesleğinin farklı alanlarda uygulanmasında mesleğin işlevselliği açısından bir çerçeve oluşturulabileceğini savunan ve bu konuda bir denemede bulunan Harriet M. Bartlett konuyu ilişkisel bir düzeyde, derinlemesine incelemiştir. Bartlett mesleğin çeşitli alanlarda uygulanmasının analizi için bir yaklaşım önermiştir. Bu yaklaşımda üç bağıntı çerçevesi bulunmaktadır (Bartlett, 1988, 7).

Şekil 1

Belli Alanlarda Sosyal Hizmet Uygulamasının Analizi için Referans Çizelgesi (Bartlett, 1988, 8)

Şekil 1'de belli alanlarda sosyal hizmet uygulamasının analizi için referans çizelgesinin içinde üç çerçeve olduğu görülmektedir. İlk çerçeve sosyal hizmet uygulamasında temel öğeleri içermekte olup, bu öğeler her alanda sosyal hizmet uygulamasının temelini oluşturmaktadırlar. İkinci çerçeve belirli bir alanın kendine özgü özellikleridir. Üçüncü çerçeve ise sosyal hizmet uygulamasındaki temel öğelerin belli bir alanda kullanılması ile ortaya çıkan o alandaki sosyal hizmet uygulamasının özelliklerini belirtmektedir.

Birinci Çerçeve: Sosyal hizmet uygulamasında temel öğeler

Bartlett, bu çerçevenin oluşumunda Amerikan Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Birliğinin (NASW) 1955 yılında meslek uygulamasının yapısı ve amacını belirlemek üzere kurduğu "sosyal hizmet uygulaması komisyonunda" alınan kararları yansıtmaktadır. Bu komisyon ilk olarak, uzun yıllar başarılı çalışmalar yapmış, tecrübeli sosyal hizmet uzmanlarının uygulamalarını analiz etmiş ve şöyle bir tanım geliştirmiştir; "sosyal hizmet uygulamaları bir değer, amaç, yaptırım, bilgi ve yöntem bütünü olarak tanınır. Bunların hiç biri tek tek sosyal hizmet uygulamasının özelliği ve hiç biri tek tek sosyal hizmet mesleğinin kendine özgü özellikleri değildirler. Sosyal hizmet uygulamasını ortaya çıkaran ve onu diğer mesleklerden ayıran bu bütünün içeriği, biçimi ve etkileşimidir. Sosyal hizmet mesleğinde bu öğelerin hepsi aynı derecede önemlidir. Komisyon bu öğeleri ayrı ayrı ele almış ve açıklamıştır. Bu öğeler komisyon tarafından değerler, a-

maç, yaptırım, bilgi, yöntem olarak kavramlaştırılmıştır.

Değerler: sosyal hizmet uygulayıcıları, çalışmalarının her aşamasında kişinin önemi, değeri, karar verme hakkı ve kişinin kendini gerçekleştirme, topluma katkıda bulunma sorumluluğu gibi temel değerlerin etkisinde kalmışlardır.

Amaç: Bu noktada sosyal hizmetin amacı kişilerin kendilerini gerçekleştirmelerine ve diğerlerine yardımda bulunmalarına engel olan toplumsal ve psikolojik koşulları değiştirmek; kişinin kendini gerçekleştirme ve katkısını kolaylaştıran koşulları yaratmak olarak açıklanmaktadır.

Yaptırım: Yaptırım bir uygulamayı yapabilme, yürütebilme hakkı anlamına gelmektedir. Sosyal hizmet uygulaması resmi ya da resmi olmayan kuruluşlarda uygulanır. Bu kuruluşlar içinde sosyal hizmet mesleğinin de bir konumu vardır ve bu konum gereği görevler yürütülür.

Bilgi: Sosyal hizmet uygulamasında bilgi, mesleğin temel öğesi olarak tanınmışsa da, önemi gerektiği kadar açıkça algılanmamıştır. Sosyal hizmet uzmanları bilgi için çoğu zaman diğer disiplinlerden yararlanmışlardır.

Yöntem: Sosyal hizmet yöntemi, sosyal hizmet uygulayıcısının kişi, grup, toplum ile ilişkiye geçmesinde mesleki rol, sorumluluk ve bilinçle, disiplinin gerektirdiği bilgi ve teknikleri kullanması anlamına gelmektedir. Sosyal hizmet yöntemi, sistemli gözlem, kişi, grup yada toplumun bir durumda değerlendirilmesini ve uy-

gun hareket planının biçimlendirilmesini içermektedir.

İkinci Çerçeve: Belli bir alanın özellikleri:

Sosyal hizmet mesleği uygulamalarında bazen sosyal hizmet mesleğinin, bazen de diğer mesleklerin esas sorumluluğu aldığı kurumlarda görev yapmaktadır. Bu durumda, mesleğin ve çalışılan kurumun amaçları, sosyal değerleri, üzerinde odaklaştığı konular ve sorunlar farklılaşabilmektedir. Bu noktada çalışılan alanın analizinin yapılması, mesleki uygulamanın yönlendirilmesi açısından bir gereklilik olarak görülmektedir. Bu gereklilikte sosyal hizmet mesleğinin o alan ve o kurumdaki işlevinin berraklaşması açısından ve o alan ya da o kurumlarda sosyal hizmet mesleğinden beklentilerin netleşmesi açısından önem taşımaktadır.

Bartlett, sosyal hizmet mesleğinin uygulandığı bir alanın aşağıdaki öğelere göre analiz edebileceğini belirtmektedir (1988, 23).

- İlgilenilen ana sorun, başlangıç noktası olarak ele alınmalıdır.
- Örgütlenmiş hizmetler sistemi (program, kurum ve meslekler dahil) her alanda kendine özgü özellikler gösterecektir. Bu noktada sistemin yapısı özellikle önem taşımaktadır.
- İlgilenilen alanda gelişen bilgi, değer ve yöntemler bütününe ne olduğunun açık olarak ortaya konması açısından çok önemlidir.
- İlgilenilen alana ilişkin sosyo-kültürel tutumlar da alanın özelliğini gösteren önemli ip uçlarıdır. Her toplumda her bir insan ihtiyacı ve bu ihtiyaca hizmet eden sosyal kurum-

lar etrafında, sosyal ve kültürel değerler, normlar ve tutumlar gelişmiştir.

- Hizmet verilen müracaatçıların, hizmet veren kurumlara ve ilgilenilen ana soruna karşı geliştirdikleri karakteristik tepki ve tavırları da ilgilenecek ve yanıtlanacak bir diğer maddeyi oluşturmaktadır.

Üçüncü çerçeve: Sosyal hizmet uygulamasının belli bir alandaki özellikleri:

Üçüncü çerçeve ilk iki çerçevenin etkileşiminden ortaya çıkmıştır. Geline nokta bu konuda çalışanları, sosyal hizmet uygulamasının özelliklerinin belli bir alanda tanımlanmasına götürmektedir (Bartlett, 1988, 29).

Sosyal hizmetin pek çok kişinin tanımladığı gibi, diğer mesleklerin faaliyetlerini tamamlamak veya kurum işleyişini düzgün gitmesi için kolaylaştırıcı bir rol alması uygun bir yaklaşım olarak görülmemektedir. Bunun olmaması için çalışılan, yada çalışılacak alanda uygulanacak sosyal hizmetin işlevlerini ve özelliklerini yerli yerine oturtmak hayati öneme sahiptir. Bu noktada sosyal hizmet; sorun veya programın psiko-sosyal bünyesine dayanarak önemli bir katkı sağlayacaktır.

Sosyal hizmet uygulamasının belli bir alanda genel özellikleri Bartlett tarafından beş kategori içinde incelenmiştir (1988, 29-30).

- Sosyal hizmet, kurum veya programın genel amaçlarını ve karşılamak istediği ihtiyaçların odak noktasını paylaşır.
- Sosyal hizmet, aynı zamanda kendi amaçlarını korur. Meslek,

kendi benliğini korumasına izin vermeyecek bir ortamda yeterli iş göremez.

- Sosyal hizmet, o alanda verilen hizmetlerin ve ilgilenilen sorunların psiko-sosyal yönleri üzerinde odaklanır.
- Sosyal hizmet herhangi bir çalışma alanındaki kurumun bakımı altındaki kişilere ve gruplara hizmet verir.
- Sosyal hizmet elemanları, faaliyetlerinin önemli bir bölümünde kurumun yönetimi ve diğer meslek elemanları ile birlikte çalışır.

Yukarıda belirtilen genel ilkeler her alandaki uygulamanın içeriği açısından aynıdır. Bu ilkeler sosyal hizmetin odağını korumak ve aynı zamanda o alanda olumlu ve etkili olarak iş görebilmesini sağlamak için konulmuştur.

Sosyal hizmet için meslekleşmenin ilk yıllarından itibaren uygulamada kendi odağından ayırmaya çalışan pek çok faktör etkili olmuştur. Pek çok sosyal hizmet uzmanı özellikle mesleğin birinci sorumluluğu almadığı kurumlarda ve özellikle sosyal ihtiyaçların öneminin farkına varılmamış olan kurumlarda iş görmenin ne kadar zor olduğunu bilirler. Bu noktada etkili iş görebilmek için çevrenin mesleğin katkısını almaya hazır olması bir gereklilik olarak gözükmemektedir. Çoğu kez sosyal hizmet elemanları mesleği yürütebilmek için kendi yollarını yavaş yavaş ve zorla, programın bir bölümünden diğerine geçerek açmışlardır (Koşar, 1992, 31).

Bartlett, hangi alanda olursa olsun uygulama ile ilgili olarak aşağıdaki

soruların cevaplandırılması gerektiğini ileri sürmektedir.

- Sosyal hizmet, bu alanın uygun bir kısmı mıdır? Sosyal hizmet bu alanda ne gibi ek katkıda bulunabilir? Alandaki kurumların bünyesinde mi yer almalı yoksa ayrı bir bünye mi kurmalı?
- Alanda muhtemelen sosyal hizmetten nasıl bir hizmet vermesi istenecektir? Odağı ve imkanları ne olacaktır?
- Sosyal hizmet personeli idari ve teknik bakımdan kime bağlı olacaktır?
- Sosyal hizmet kurumundaki önemli gruplar tarafından anlayış ve destek görecektir midir?
- Sosyal hizmet rolünde ne gibi değişiklikler istenmektedir?
- Ek ne gibi bilgi ve beceriler gerekli?
- Sosyal hizmet hangi mesleklerle karşılaşacaktır?

Bartlett bu soruların, sosyal hizmetin olumlu katkısının mesleğin kendi odak noktasını korumada, kendisinin netleşmesinde işe yarayacağı ve bir alana girip girmeme konusunda, bir alanda uygulama yapılacak ise bu uygulamanın nasıl ve ne zaman olabileceği kararının verilmesinde etken olabileceği önerilmektedir.

DEĞERLENDİRME

Sosyal hizmet uygulama alanlarının, her toplumda meydana gelen pek çok biyolojik, psikolojik, ekonomik ve sosyal değişimlere göre gittikçe artmakta olduğu görülmektedir. Gü-

nümüzde sosyal hizmet mesleğinin, hizmet alanları müracaatçı gruplarının sorun odağına göre sınıflandırıldığına en belirgin sosyal hizmet alanları; aile ve çocuk refahı, ceza ve ıslah, sosyal yardım, yaşlı refahı, okul sosyal hizmeti, tıbbi sosyal hizmet alanı ve psikiyatrik sosyal hizmet alanı olarak belirginleşmektedir. Bununla birlikte değişen sosyal ve ekonomik koşulların yeni hizmet alanlarının oluşumuna etki edeceği düşünülmektedir (Özdemir, 1998a, 17)

Bu alanlarda etkin, verimli bir sosyal hizmet uygulamasının gerçekleştirilmesi pek çok faktöre bağlıdır. Bu faktörlerden bir tanesi de alanlarda çalışan sosyal hizmet uzmanlarının, uygulamalarında "sosyal hizmet uygulamasının genel çerçevesi" içinde kalmaları gerekliliğidir.

Kuşkusuz sosyal hizmet uygulamasının etkin ve verimli olması sadece alanda çalışan sosyal hizmet uzmanlarının uygulamalarında sosyal hizmet uygulamasının genel çerçevesi içinde kalmaları ile sınırlandırılmış değildir. Bu makalede belirtilen bilgi ve kavramların dışında, Payne'nin "Modern Social Work Theory: A Critical Introduction, 1991" kitabında sosyal hizmet mesleğinin ortak yapısal öğeleri olarak belirttiği; bireysellik, bilginin kullanılması, ilişki, örgütsel bağlam, gereksinme, toplumsal kurumların devamlılığı ve savunuculuk kavramlarının en iyi şekilde anlaşılmasına ve uygulanmasına da gereksinim vardır. Ayrıca gerçekleştirilecek uygulamanın dayandığı kuramsal yaklaşımın ya da modelin (psikodinamik model, krize müdahale modeli, davranışsal model, rol ve iletişim mo-

delleri, hümanist ve varoluşçu yaklaşım, bilişsel modeller, radikal yaklaşım, sistem yaklaşımı gibi...) farkında olmak ve o model ya da yaklaşımdan da destek almak etkin ve verimli bir sosyal hizmet uygulaması için bir diğer gereksinimi oluşturmaktadır.

Sıralanan bu gereksinimlerin etkin ve verimli bir sosyal hizmet uygulaması için ve bu çalışmayı gerçekleştirecek sosyal hizmet uzmanları için iyi bir altyapı oluşturacağı düşünülmektedir. Bu altyapı, belirtilen tarzdaki bir uygulama için yaşamsal bir öneme sahiptir. Ayrıca, yürütülen sosyal hizmet uygulamasını, uygulamanın da bir parçası olduğu sistemin diğer parçaları olan eğitim, uygulamanın yapıldığı kurum, mevzuat ve sosyal hizmet uzmanının bireysel özellikleri de direk etkilemektedir.

Bu noktada sosyal hizmet sisteminin çözümlenmesinin yapılmaya çalışıldığına sistemi oluşturan tüm faktörlere uygun rolleri koymak ve buna göre işlev beklemek anlamlı olacaktır. Günümüzde politik alanda çıkan uyumsuzluk ve siyasi çekişmelerin nedeni olarak nasıl ki Siyasal Bilgiler Fakültesi gösterilemiyor ise, nasıl ki ülkemizde adalet sistemindeki sıkıntılarının tüm sorumluluğu hukuk fakültelerinde aranmıyor ise ülkemizde de sosyal hizmet uygulamasında karşılaşılan zorlukların ve imkansızlıkların tek adresi, eğitimde yer alan ve aktarılan kavramsal ve teorik boyutun alana uymadığı gerekçesi ve dolayısıyla Sosyal Hizmetler Yüksekokulu değildir (Özdemir, 1998b, 35)

Bu yazı içeriğinde vurgulanmaya çalışılan en önemli öge sosyal hizmet

uygulamasının son derece iyi hazırlanmış bir çerçevesi olduğudur. Böyle bir çerçeveden yoksun bir sosyal hizmet uygulamasından bahsedilemeyeceği gibi, bu çerçeveye dayanmayan bir uygulamaya da sosyal hizmet uygulaması demek olanaklı değildir.

PINCUS, Allen, Anne MINAHAN. **Social Work Practice: Model and Method**. Illinois: Peacock Press, 1973.

ULUĞTEKİN, Sevdâ. **Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal İnceleme Raporları**, Ankara, 1994.

WILENSK, Harold L, Charles N. LEBEAUX. **Industrial Society and Social Welfare**, New York: Russel Sage Foundation., 1958

*

KAYNAKÇA

ARMAĞAN, İbrahim. **Yöntem Bilim 2, Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, 1983.

BARTLETT, Harriet M. **Analyzing Social Work Practice by Fields** (Revised Edition), New York: NASW, 1988.

BERTALANFY, Leonardo V. **System Theory**, New York, 1969

COMPTON, Beulah R., Burt GALAWAY. **Social Work Processes**. Second Ed. The Dorsey Press, 1979.

FRIEDLANDER, Walter. **Sosyal Hizmetin Kavram ve Metodları**, Çeviren: Elkin Besin, Ankara: SSB, 1961.

KOŞAR, Nesrin. **Sosyal Hizmetlerde Aile ve Çocuk Refahı Alanı**, Ankara: 1992

KUT, Sema. **Sosyal Hizmet Mesleği, Nitelikleri, Temel Unsurları, Müdahale Yöntemleri**, Ankara: 1988.

ÖZDEMİR, Uğur. "Psikiyatrik Sosyal Hizmet", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1998a

ÖZDEMİR Uğur. "Türkiye'de Sosyal Hizmet Eğitimi", Sema Kut'a Armağan, Editör: Nesrin Koşar, Ankara: 1998b.

PARRY, J. K. **Social Work Theory and Practice with the Terminally Ill**, London: The Hawort Press Inc., 1989.

PARSONS, Talcott. **The Social Systems**, Glencoe, Ill: Free Press, 1951.

PAYNE, Malcom. **Modern Social Work Theory: A Critical Introduction**. New York: MacMillan, 1991.